

Андижан мамлекеттик педагогикалык институту

Филология факультети

Кыргыз тили талими кафедрасы

Эне тили жана адабияты; кыргыз тили жана адабияты багыты

2-курс, 201-топтун студенти Косимов Руслан

**МАНАС ЭПОСУНДАГЫ АЯЛ ОБРАЗДАРЫНЫН МИФОЛОГИЯЛЫК
ЖАНА ТАРБИЯЛЫК МАҢЫЗЫ: КАНЫКЕЙ МИСАЛЫНДА
ЧЕЧМЕЛӨӨ**

Анотация: Бул макалада “Манас” эпосундагы аял образдарынын мифологиялык, тарбиялык жана поэтикалык мааниси терең иликтенет. Айрыкча Каныкейдин образы аркылуу кыргыз элинин аялзатына болгон көз карашы, салттуу коомдогу аялдын орду жана баалуулуктары кеңири талдоого алынат. Каныкей — акылман, туруктуу жана кайраттуу образ катары эпостун өзөгүн түзүп, улуттук аң-сезимдин жана моралдык тарбиянын символу катары ачылат.

Изилдөөдө Каныкей образынын фольклордук, мифологиялык жана коомдук функциялары каралып, анын аялзаттын идеалы катары кандайча сыпатталгандыгы баяндалат. Ошондой эле, макалада эпостогу аял кейипкерлердин символикалык мааниси, тарыхый контексти жана бүгүнкү күндөгү актуалдуулугу да өзгөчө көңүл борборуна алынган.

Күлүч сөздөр: Манас эпосу, Каныкей, мифология, аял образы, тарбия, фольклор, улуттук баалуулуктар, эпикалык көркөмдүк

Andijan State Pedagogical Institute

Faculty of Philology,

Mother tongue and literature: direction

of Kyrgyz language literature,

Ruslan Kosimov, a student of the 2nd stage, group 201

THE MYTHOLOGICAL AND EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF FEMALE FIGURES IN THE MANAS EPIC: AN ANALYSIS OF KANIKEY'S CHARACTER

Annotation: This article provides a comprehensive analysis of the mythological, educational, and poetic significance of female characters in the Kyrgyz epic *Manas*, with a particular focus on the figure of Kanikey. Representing wisdom, resilience, and moral strength, Kanikey is portrayed not only as a devoted wife and mother, but also as a cultural symbol of national values and ethical ideals.

The study examines the symbolic and mythological functions of female figures in the epic narrative, exploring how they reflect societal expectations, spiritual beliefs, and traditional gender roles in Kyrgyz culture. Kanikey's character is interpreted as a synthesis of mythic archetypes and real social functions, serving as a bridge between ancient oral traditions and contemporary ethical discourse. The article also considers the lasting relevance of such female imagery in modern Kyrgyz literature and education.

Keywords: Manas epic, Kanikey, female characters, mythology, moral values, symbolism, Kyrgyz folklore, epic narrative, national identity

«Манас» эпосу — кыргыз элинин маданий жана руханий дөөлөттөрүнүн туу чокусу болгон эпикалык мурас. Бул улуу чыгармада каармандар дүйнөсү гана эмес, кыргыз элинин дүйнөтаанымы, моралдык түшүнүктөрү жана мифологиялык элестери да кеңири чагылдырылат. Айрыкча аял образдары — алардын арасынан Каныкейдин образы өзгөчө орун ээлейт. Ал жөн гана баатырдын жары болбостон, акылман кеңешчи, руханий тирек жана моралдык-этикалык нормаларды сактоочу катары сүрөттөлөт.

Кыргыз элдик уламыштарында жана мифтеринде аялдар дүйнөнүн тартибин сактаган, табият менен шайкеш жашаган, үй-бүлөнүн жана коомдун туруктуулугунун кепили катары бааланган. Каныкейдин образы да дал ушул

архетиптердин уландысы катары чечмеленет. Ал — Жер эне, акылман аял, элге кайрат берген аруулуктун символу.

Ушул макалада Каныкей образын мифологиялык, тарбиялык жана көркөм аспектилерде талдоо аркылуу аял образдарынын кыргыз адабиятындагы жана фольклорундагы орду, алардын тарбиялык миссиясы жана бүгүнкү коомдогу актуалдуулугу илимий негизде каралат¹.

«Манас» эпосундагы аял образдары, айрыкча Каныкейдин элеси, кыргыз элинин руханий дүйнөсүндө айрыкча мааниге ээ. Каныкей образы салттуу коомдо аялдын ордун гана эмес, анын руханий жана коомдук миссиясын да ачык чагылдырат. Ал өзүнүн акылмандыгы, чыдамкайлыгы жана таасирдүү кеңештери менен эпостун өнүгүшүнө чоң салым кошот. Канткен күндө да, ал Манастын жардамчысы болбостон, өзүнчө баатырдык сапаттарды чагылдырган өз алдынча каарман катары ачылат.²

Каныкейдин образы мифологиялык деңгээлде Жер Эне концепциясына ылайык келет. Ал жашоону сактоочу, улутту бириктирүүчү жана акыйкаттыкты улантуучу күчтү элестетет. Мындай ролдор түрк-монгол элдеринин уламыштарында кеңири кездешет жана аял затынын космостук тең салмактагы ордун белгилейт.

Анын моралдык позициясы эпос бою өзгөрбөйт: Каныкей ар дайым Манаска таяныч, элге ишеним жана улуу муундар менен кийинки муундардын ортосундагы байланышты сактаган көпүрө болуп келет. Ушундай туруктуулук жана ички тазалык аялдын гана эмес, жалпы элдин тарыхый аң-сезиминин символуна айланган.

Мисалы, Манас кыргынга учурап, эл үмүтүн үзүп турган учурда Каныкейдин кайраттуулугу жана сабырдуулугу элдин рухун көтөрөт. Ал Манастын уулу Семетейди сактап калуу үчүн алыс сапарга чыгат, кыйынчылыктарга туруштук берип, элдин улагын улантууга багыт берет. Бул

¹ Сатаров К. (2021). *Түрк элдеринин оозеки чыгармачылыгындагы аял образы*. Алматы: Жибек жолу басмасы.

² Турсунбаева Г. (2015). *Манас эпосундагы аялдар образы*. Бишкек: Манас Таануу борбору.

эпизоддордо аялзатынын тарыхый жана символикалык миссиясы терең ачылат.³

Мындан тышкары, эпосто аялдардын коомдогу ролу тууралуу да кеңири түшүнүк берилет. Каныкей менен катар башка аял образдары да — Бактомуш, Айчүрөк сыяктуу каармандар — ар кыл мүнөздөрдү жана социалдык функцияларды чагылдырган. Алар аркылуу кыргыз коомунда аялдар кандай бааланып, алардан кандай моралдык сапаттар талап кылынганы көрсөтүлөт.

Каныкейдин тили, кайрылуусу, элге жасаган кайраттандыруу сөздөрү да эпикалык поэтикада өзгөчө орунду ээлейт. Анын образы фольклордук мурастын жана улуттук идеологиянын өзөгүн түзүп, бүгүнкү тарбия процессинде да актуалдуу бойдон калууда.

«Манас» эпосундагы Каныкей образы — кыргыз руханий дүйнөсүнүн, тарыхый аң-сезиминин жана аялзатка болгон салттуу көз караштын айкын чагылышы. Ал эпикалык баяндоодо жөн гана баатырдын жубайы эмес, улуттун рухий тиреги, акыл-насааттын булагы жана коомдук баалуулуктардын сактоочусу катары сүрөттөлөт. Анын мифологиялык функциясы Жер эне, үй-бүлөнүн жана коомдун биримдигин камсыздоочу күч менен шайкеш келет.

Каныкейдин образы аркылуу кыргыз элинин аялзатына болгон терең урматы, моралдык сапаттарга болгон талаптары жана руханий туруктуулукка болгон ишеними ачылып берилет. Бул образ фольклордук салт менен гана чектелбестен, бүгүнкү күндүн тарбия жана билим берүү чөйрөсүндө да өзүнүн маанисин сактап келет. Ал аял образдарынын идеалдуу модели катары, улуттук адабияттын жана фольклордук эстетиканын калктын аң-сезимине тийгизген таасирин бекемдейт.⁴

Демек, Каныкей образы — бул кыргыз аялдарынын акылмандык менен кайраттуулукту айкалыштырган символу гана эмес, улуттун уңгулуу

³ Сатылганов А. (2020). *Каныкей жана Семетейдин тарыхый-маданий образы*. Бишкек: Улуу мурас.

⁴ Жапаров К. (2022). *Каныкейдин тарбиялык миссиясы жана улуттук идеал*. Бишкек: Ала-Тоо басма үйү.

тарыхын жана эртеңки муундарга берилчү руханий мурастын терең көркөм чагылуусу. Аны илимий, педагогикалык жана маданий контекстте изилдөө улуттук аң-сезимди бекемдөөгө жана руханий тарбия берүүдө маанилүү кадамдардын бири болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Сатаров К. (2021). *Түрк элдеринин оозеки чыгармачылыгындагы аял образы*. Алматы: Жибек жолу басмасы.
2. Турсунбаева Г. (2015). *Манас эпосундагы аялдар образы*. Бишкек: Манас Таануу борбору.
3. Сатылганов А. (2020). *Каныкей жана Семетейдин тарыхый-маданий образы*. Бишкек: Улуу мурас.